

לקח הפצצות חיפה ותל-אביב*

1.

ההתקפה הראשונה על חיפה אירעה ביום 15 לחודש יולי ש. ז. בבוקר. כיצד התנהגו התושבים בזמן ההתקפה?
ראשית כל יש לציין שתי הופעות בנוגע לכניסת האנשים למקלטים: חלק מן הצבור נכנס למקלטים בעוד נשמע קול ההתפוצצויות. חלק אחר לא העז לעזוב את הבית בזמן ההפצה ונכנס למקלטים רק לאחר שפסקו ההתפוצצויות. קול ההתפוצצויות היה עמום יותר באזני האנשים אשר במקלטים, לפי שהמקלט עוצר במידת-מה את הקול, והם הרגישו את עצמם שקטים יותר.
הקהל העברי בחיפה התנהג בסדר גמור; לא היו בהלות. השירותים הגיעו בסדר אל תחנותיהם, והחיים בחיפה נכנסו למסלולם הרגיל מיד עם גמר ההפצה. מענין לציין שני מקרים של התנהגות ילדים: למקלט אחד נכנסו 5-6 ילדים, שהגדול ביניהם היה בן שבע שנים. זה מלא תפקיד של „מרגיע“, והיה משדל את הקטנים במלים: „אסור לבכות, צריך לשבת במקלט במנוחה“. מקרה שני – ילד בן 4 ששמע את אות האזעקה, פנה אל ילדה בת 3 ואמר: „בואי נלך למקלט“. והוא הכניס אותה לתוכו.

יש לציין, שבהדר הכרמל נשמעה ההפצה כרעם מרחוק; (בהר הכרמל היה קולה חזק יותר, ויש אומרים שקולות הנפץ נשמעו אף בבית השיטה שבעמק-יזרעאל). רעם זה לא עשה בהדר-הכרמל רושם בולט של הפצה. לרבים מתושבי הדר-הכרמל נודע דבר ההפצה רק על פי אות האזעקה שניתן.

2.

ההתקפה השניה נערכה ביום 24 ביולי, כמעט באותה השעה ממש. בה חלה ההתקפה הראשונה; האוירונים טסו, כמו בפעם הראשונה, בגובה רב**. רעש המניעים נשמע הפעם ברור בהדר-הכרמל ובהר. אותו זמן פעלו גם התותחים האנטי-מטוסיים. ראויים לציון מקרים אחדים של שמיעת רעש המניעים. מנהל מוסד ידוע באחוזת הרברט סמואל, ששמע את רעש המניעים של האוירונים, הזעיק את אנשיו לתוך המקלט כשתי דקות לפני שנשמעה ההתפוצצות הראשונה. אשה אחת שגרה בהדר הכרמל, ברחוב ארלוזורוב, בקומה שלישית, אמרה לבעלה שהיא שמעה קול רעש אוירונים, ובמשך 30-40 שניות, בערך, הספיק האיש לעלות על הגג ולראות ולשמוע את התפוצצות הפצה הראשונה. איש אחד במרכז הר הכרמל, ששמע את רעש המניעים, הספיק להתקשר בטלפון עם העיר ולהודיע על כך לאיש אחר.

* המאמר נכתב באמצע ספטמבר לאחר שתי ההפצצות הראשונות על חיפה והפצצת תל-אביב. – המערכת.
** האיטלקים מבכרים, בדרך כלל, הפצה מגובה רב, בין 3500 ו-4500 מטר. הפורמציה האיטלקית הרגילה מורכבת מטייסת אחת או משתי טייסות, בנות 5 מטוסים כל אחת. הפצצות מושלכות בשני אופנים: אם על ידי פריקת מטען הפצצות של כל טייסת בבת אחת, או ע"י הטלת פצצות על שטח מסוים, חפיסות-חפיסות, בהפסקות של 20 שניות. במקרה זה מכסות הפצצות שטח המשתרע לאורך של 2000 מטר, בערך. רוחב השטח תלוי בכיגוס הטייסת, או בפזורה, ובגובה הטיסה. המרחק בין מקומות הפגיעה בתוך השטח המופצץ תלוי בגובה הטייסת ומהירותה. ההפצה מגובה רב כנ"ל גוררת אחריה אי-דיוק בקליעה. זו היתה שיטת ההתקפות האיטלקיות במלחמת ספרד. לא כן הגרמנים שבחרים להפציץ מגובה יותר נמוך, ואינם מרבים לשים לב, כאיטלקים, לתותחים האנטי-מטוסיים.

הלז הספיק לרדת לרחוב, להתישב באוטומוביל ולהתחיל בנסיעה. מכיון שלעתים אין מבדילים בין אותות האזהרה השונים, הוחלט בחיפה, על סמך הנסיון במצרים, לא לתת אות ארגעה ע"י הסירנות. אולם נקבע, שמתחנות המשטרה יצאו אוטומובילים נושאי שלט, הסכנה חלפה".

נשמעו דעות, כאילו התכונן האויב למטרות מסוימות, כגון גשר וכדומה. אבל אין דעה זו מתקבלת על הדעת, אם נשים לבנו אל סוג הפצצות שהוטלו (כמבואר להלן), ואל הגובה הרב שממנו נערכה ההפצצה. התקפה זו ע"י הטלת פצצות בודדות (לא בחפיסה ולא ב"סלבו") לא התכונה למטרה בודדת ומסוימת, והפצצה כזאת ידועה כהפצצת ישוב ללא הבחנה בין מטרות*.

על סמך בדיקה שנעשתה במקומות שונים שבהם נפלו הפצצות אפשר להוציא מסקנה ודאית, שאלה היו פצצות המתפוצצות מיד עם פגיעתן*. רסיסי הפצצות התפזרו סמוך לקרקע, וברובם פגעו בקירות קומות הקרקע של הבניינים הסמוכים. רק מעוטם הגביהו קצת. ברור, איפוא, שבסוג-פצצות זה (פצצות קלות, המתפוצצות עם פגיעתן) אין משתמשים להפצצת מטרות בודדות.

נשמעו דעות, כאילו היו הפצצות משני סוגים: פצצות של חמרי-נפץ-מרסקים ופצצות מציתות. לפי דעתי היו הפצצות רק של ח.נ.מ. בלבד. בדקתי מסביב להרבה לועים וחפשי חתיכות של מגנזיום מהותך, או סימני זיקים שנדלקו וכבו מאליהם במקומות שלא היה חומר דליק, ולא מצאתי. כן לא מצאתי שום סימני-חירוף במקומות שהרסיסים חדרו שם לתוך עצים.

יש לציין, שהשירותים היהודיים, - פקחים, עזרה ראשונה וכבוי-שרפות - עבדו למופת. מכבי-אש-מתנדבים של חיפה יצאו למקום שאליו נקראו, בעוד ההתפוצצויות נמשכות, ועבדו שעות רצופות לצמצום השריפה. שרות העזרה הראשונה הגיע למקום מיד, הגיש עזרה ראשונה והעביר את הפצועים וההרוגים. הפקחים שלטו בקהל ושימשו גורם חשוב בשמירת הסדר. הפליא ביותר הלך רוחו והתנהגותו של הקהל. אומץ-לבם של אנשי השירותים ושל הקהל הרגיל הוא למעלה מכל שבת. לא היתה אותה דמורליזציה שגרמו ההתקפות הראשונות בארצות אחרות. חיפה העברית הוסיפה לחיות את חייה בסדר, ולא היה ניכר שום סימן של בהלה. יש לציין, שאותו החזיון שנתגלה בספרד בימי מלחמת האזרחים, לאחר כמה וכמה התקפות, נתגלה בחיפה כבר בהתקפה הראשונה. בנתי לאומץ-הלב שלא-לצורך וההסתכנות המיותרת מצד התושבים; רבים היו האנשים שמתוך סקרנות לא נכנסו למקלט, ועמדו על הגגות והמרפסות וכד', והדאיגו מאד את שירותי ה.ג.א. ברחובות, ביחוד ברחוב שבו נפלה הפצצה ובסביבותיו. היו מקרים של הצטופפויות, מחמת סקרנות, ועל ידי כך נמנעה האפשרות מאנשי העזרה הראשונה לגשת למקום במהירות הדרושה; הצורך לפנות את הרחוב מאנשים גרם לאיחור מתן העזרה, בשלוש דקות, לפחות.

3.

האנשים המטפלים בבעיות ה.ג.א. יכולים ללמוד מתיאור זה של ההפצצות, כיצד עליהם לכוון את פעולותיהם, ומה הם הדרכים לחיזוק אמצעי ההתגוננות. אכן, יש להקפיד בהגשמת כל ההוראות ולהקנותן לשירותים ולקהל.

א. אל תמצא בזמן אזעקות והתקפות אויר במקום מגולה,

* כידוע, מבדילים בין פצצות המתפוצצות עם פגיעתן ובין פצצות שפעולת ההתפוצצות שלהן משתנה זמן-מה, עד לאחר חדירת הפצצה לגוף-המטרה.

ואל תרוץ לחפש מחסה. זכור: המקלט עדיף מבנין רגיל, ובנין בטוח עדיף מצריף. מוטב להמצא בבנין מאשר בחוץ. הזהר שלא תמצא מול חלונות או דלתות חיצוניות. למד למצוא מחסה בכל מקום ומקום. הכנס לבנין הקרוב ביותר, באם המקלט נמצא הרחק.

ב. הנשים רצו לחפש את ילדיהן, או את בעליהן (אשה אחת נהרגה בלכתה לחפש את בעלה). יש להזהיר, בכל לשון של אזהרה, שאסור להתרוצץ בחוץ בזמן אזעקות או התקפות אויר. יש ללמד את הילדים ולהרגילם להכנס למקלטים, לשמע אות האזהרה, או לרעש מניעים של מטוסים. על הקהל לזכור כי הפקחים מפנים את הרחובות מאנשים בזמן ההתקפה ולפניה, ואין איש נשאר בלי מחסה. אל תרוץ, איפוא, בזמן ההתקפה לחפש את מישהו, או להוכח בשלום בני משפחתך, כי את חייך אתה קובע.

ג. בהרבה מקומות עמדו אנשים על הגגות או על המרפסות, כדי להסתכל במטוסים המפציצים ובהפצצות. והיו גם אנשים שעמדו בפתחי המקלטים והציצו מהם למקום ההתקפה. נחוץ להזהיר את האנשים בכל מקום ומקום על הסכנה הגדולה הצפויה להם מסקרנות או מרשלנות, ולהטיל עונש על האנשים המכבידים על פעולות ההתגוננות.

ד. לאחר שהסכנה חלפה הצטופפו הרבה אנשים ברחובות, הקשו על פעולות השירותים והפריעו בעבודתם. צריך להסביר לאנשים את הנזק שבתופעות האלו ולהדריכם לבל ישנו מקרים כאלה. הסקרנות בזמן ההתקפה גורמת לקרבנות, ולאחר ההתקפה היא מפריעה ומעכבת את פעולות שירותי ה. ג. א.

ה. הנסיון הראה, שהרבה אנשים אינם מבחינים בין צפצוף האוטומובילים ובין הסירנות. צפצוף האוטומובילים גם מרגיז את האנשים ומפריע לשמיעת הצפירות. לעתים גם מתקלקל החיבור באוטומוביל והצפצוף יוצא ממושך, או בהפסקות, בדומה לצפירת סירנה. נחוץ להתקשר עם המשטרה במקום ולברר את האפשרות של הפסקת צפצוף האוטומובילים.

ו. בכמה בתים גפלו גולות-הזכוכית של המנורות, באשר לא היו מחוברות בברגים אל גוף המנורה. על כן מוטב להסיר את גולות-הזכוכית האלה בעוד מועד, או להחליפן בגולות העשויות מחומר שאינו מתפוצץ לרסיסים.

ז. תופעה כללית היתה שבירת השמשות. הנני מדגיש בזה עוד פעם את הצורך להדביק רצועות של נייר לאורך-השמשות ולרחבן, בכמות הדרושה, ולא להסתפק בקישוט החלון לשם נוי. הדבק רצועות נייר חזק ברוחב 5 ס"מ לאורך שמשות החלונות ולרחבן מבפנים, וכסה בדרך זו כדי 1/2 של שטח הזכוכית. בחדרי מדרגות כדאי יותר להשתמש להגנת השמשות ברשת צפופה של חוט-ברזל שנקביה הם בגודל 1.5 ס"מ (רצוי: שתי רשתות שאינן חופפות זו את זו) או בלוחות עץ.

ח. על סמך הנסיון של הפצצות חיפה רוצה אני להעיר על הצורך להגן על הדרך המוליכה למקלט. אם אי אפשר להגן על הדרך, במידה שתנתן לאנשים ההולכים למקלט הגנה מלאה מפני רסיסים – עליהם להשאר בבית ולא לרדת למקלט בזמן ההפצצה. במקרה זה יש למצוא מחסה מתחת לאדן החלון ולא ממולו ולא מול פתח אחר הפונה החוצה. מוטב להסתתר בפניה בחדר, או בפרוזדור פנימי. הוראות אלו מכוונות רק למקרה שההפצצה באה ללא אזעקה מוקדמת. בשום

אופן אין ההוראות האמורות מחלישות את הצורך בהתקנת מקלטים. ההוראה למהר למקלט כשאות האזעקה בא בעוד מועד (כלומר – לפני שנשמעות ההתפוצצויות) בעינה עומדת.

ט. אין לערוך סיורים במפעלים או במקומות אחרים בזמן ההפצצות. יש להתקין תחנות-פקחים, שמהן אפשר יהיה לצפות את כל האיזור הגתון לפיקוחם.

4.

תל-אביב הופצה בפעם הראשונה ביום 9 לחודש ספטמבר. הפצצות שהוטלו היו מכוונות בעיקר לפגיעה באנשים, והן ידועות בשם Anti-personnel bombs. מהו לקח הפצצת תל-אביב?

בהפצצה זו היתה לנו ההזדמנות לעמוד על כמה פגיעות-מישרין בבנינים ועל התוצאות במקרה שהפצצה התפוצצה במרחק-מה מן הבנינים. חקירת הדברים גותנת חיזוק לדו"חים שהגיעו זה-עתה מאנגליה, אשר לפיהם דרוש להכניס שנוי בתיכון המקלטים*. לפי התיאוריה מקובל היה לחשוב שפגיעה ישירה של פצצה – אפילו של 25 קילו – בבנין הורסת אותו, והנמצאים בו יכולים להנצל רק בנס. אולם מההפצצות השונות למדנו שיש הגזמה בדבר.

הפצצת תל-אביב חיזקה את הדרישה להגנת-השמשות, שיש לה ערך ממדרגה ראשונה. לפיכך יש לנקוט מיד באמצעים הנכונים להגנה זו.

שירותי ה.ג.א. השונים שבעיר עבדו בסדר. עם זה יש להכניס שיפורים בעבודה: על הקבוצות הנוודות של מ.ד.א. להגיש לנפגעים את העזרה הראשונה במקום התאונה, ביחוד לעצור שטף דם, ולהעביר את הפצועים הזקוקים לטיפול רפואי – ישר לבית החולים. אל תחנות מ.ד.א. צריכים לבוא רק הפצועים המהלכים ואלה שנשלחים או מובאים על ידי הקבוצות הנוודות, ושיכולים אחרי אחרי טיפול נוסף לחזור לבתיהם או שאפשר להחזירם לשם.

בתחנות לעזרה ראשונה, וכן בבתי החולים יש לרשום במפורט את האופי והסיבות של הפצעים, כדי שאפשר יהיה לדעת, מי נפגע ברסיסים, מי בזכוכית, מי הוצא מתחת למפולת, ואם יש נפגעים מהדף האויר. אין להעריך את חשיבות הידיעות האלו, הדרושות לשם לימוד אמצעי-ההתגוננות להבא. כדי להקל על רישום זה יש להכין „טופסי-פתקים“ ולרשום עליהם את כל הפרטים הנ"ל.

קבוצות ההצלה וההריסה צריכות לעבוד בלי הפסק, ובמספר המכסימלי של האנשים, ביום ובלילה, עד שיוצאו כל הנלכדים והקבורים תחת המפולת ועד שיבדק כל מקום, אשר יש חשש כל שהוא כי איש חי או מת נמצא שם. חוץ מזה מוטל עוד תפקיד על הקבוצות האלו: לפנות מיד את הרחובות מעיי מפולת, למלא את „המשפכים“ המפריעים לתנועה ולפתוח מיד את הרחובות לתנועת השרותים. הקהל התל-אביבי עמד במבחן של הפצצה פתאומית על עיר-פרוות ולא יצר מצבי בהלה. ואף-על-פי-כן יש מקום רב להתריע נגדו. אנשים רבים התחילו מיד לשוטט ברחובות, בין ברכב ובין ברגל, והצטופפו בקרבת המקומות הנפגעים. אלה הפריעו לעבודת השירותים ולאזרחים שנתנו ידם לשירותים. לעתים קשה היה לשירות הפקחים להשתלט על קהל הסקרנים.

אסכם: מלקח ההפצצות בארץ חייבים השירותים להוציא מסקנות על שיפור עבודתם, והקהל חייב ללמוד את הוראות ה.ג.א. להתנהג לפיהן ולציית לשירותים.

* הסבר מפורט לשינוי זה נתתי בחוברת „ביתך כמקלט בפני התקפות מהאוויר“.